

CZY (294) pt

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

I. W funkcji partykuły wprowadza wypowiedzenia pytające (realne i retoryczne); *an, anne, annum, ecquid, -ne, nonne, num, numnam, nunquid, utrum Cn (121)* :

a. Wypowiedzenia niezależne (119) : *LibLeg 11/58*; Czy Luther nye człowyeck był? Był człowyeck/ y yáko człowyeck mógł fye omylić. *KromRozm I B2v, [L3]v*; Czy co inego o nim rozumyeli? *KromRozm II c3v, q4v*; Czy mnimaćie [*an putatis*] że poproznicy piśmo mowi/ Duch który w was miełka/ ku zazdrości fie ma? *Leop Iac. 4/5; BibRadz Iob 34/33; BielKron 254v*; Nád to/ czy máło tych ieli/ ktorzy bojąc fie śmierci/ czynią to co nieprzytói? *GórnDworz Bb; BiałKat 73v, 223v; KochMon 33, 34*; PÓtym rzekł Dawid/ czy ieli ielzche kto cobyfię zołtał z domu Saulowego? *BudBib 2.Reg 9/1, Deut 4/34, 1.Reg 23/2, 26/17, 2.Reg 9/2, 4.Reg 2/5 (12)*; czy się to máłe dobrodzieystwo wam widzi? wy fámi to wwałzcie *BiałKaz L*; Czyś chciał odiać miłość, Máćierzyńkam od iedyne⁸⁰ fyná iey? *BiałKaz I3, B4v*; Ieliż im w tym dawacie gánbę czy to wiecie/ Iż tu kázdy od Bogá ma záczać fwe życie *PaprPan F2; KochPs 113 [2 r.], 131 [2 r.], 132; KochTr 16*; Pánowie/ á błáznućie? Czy ták s námi żártućie? *MWilkHist D2*; Milczyćie w obiad/ mój Pánie Konraćie/ Czy tylko ná chléb gębę fwą chowacie? *KochFr 12*; IAnie [...] Czyś ludzi nieznał? czyś ták rozumiał/ nieboże/ Ze czernié infzy owoc/ niż tarnki/ dáć może? *KochFr 102, 95, 114; ReszPrz 98; WisznTr 16 [2 r.], 22, 23, 31*; Wsiádamy? czy nas półmiłki trzymáią? Biédne półmiłki czego té czekáią *KochPieś 38, 24*; Smiéymy fye/ czy niémálfz czemu/ Smiéyże fye przynamniéy temu Ze nie mówiąc nic trefnégo/ Chcę po was fmiéchu smiefzného. *KochSob 59; PudłFr 14*; Czy to dla tego maćie łáfkáwe práwo/ iżbyćie wy fami okrutnikámi byli? *GórnRozm D3*; Czy lepfze wálze Cefarłkie práwo z ktorego fię y wáśiř Doktorowie wypleść nie mogą? *GórnRozm D4v*; Abo to Polřka naybliżey Turkow siedzi? Czy nie bliżey fá Turkow Wenetowie? *GórnRozm E3*; Czy rządu domá nie trzebá/ á w wořku trzeba? *GórnRozm I4v, Cv, K, L4v*; Czemuż prořę záłofnie ferce twoie wzdycha? Czy cię gryzie záłofna iaka krzywdá éicha? *ZawJeft 20*; Czy cię twóy žal nie wzruřzy/ czy łzy nie przywiódá Smętnéy córy? czyli cię trořki nieodwiódá? *ZawJeft 40, 10, 13, 14; ActReg 3v; GostGospSieb + 2v [2 r.]; GórnTroas 30, 33, 37, 50, 51, 61, 64; GrabowSet R; KochFrag 46, 52*; Czy mniémaćie/ żełmy byli rozumu pozbyli/ iżelmy fie záwřze przymiérza iego wyřtrzegáli *OrzJan 17, 17 [3 r.], 47, 65 [3 r.], 101, 102 [3 r.], 121 [2 r.]; WyprPl Cv*; Ali odpowiedáiąc Iudařz [...] rzekł: czy nie ia ieltem/ Rábbi/ [...] Rzekł (Pan IEzus) do niego: Tyś fámi powiedział. *LatHar 691, 690*; Cożećie wyřzli ná puřczá widzieć? czy trzcinę chwieiącą fię od wiátru [*Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?*]? *WujNT Matth 11/7, Matth 11/8, 9; SarnStat 1298; GrabPospR N2*; ó Boże moy: czy dobrze ia widzę. *CiekPotr 81, 67, 74, 77 [2 r.]; CzahTr Bv*; Gdzie rozum/ gdzie baczenié? czym z drógi zřtápiłá *GosłCast 25*; Czyć pan twoy co źle myřli? álbo co nie gwoli? (*did*) Rychléy coř przeciw niemu myřli głowá moiá (–) *GosłCast 29, 25, 56 [2 r.]; Wieź przewoźniku/ czy cię mam zwáć flifem/ Z kowánym řprysem. KlonFlis C3v; ZbyłPrzyg A2; SzarzRyt D2 [2 r.].*

Połączenia: »a czy« (1): A czy iuřz podřzáławřzy łobie, gdy ná oczách Twych będzie, obaczy fię. *CiekPotr 89.*

»coż, czy« (2): coż? czy szaleiecie? *WyprPl* B; Coż? czy cię kto pomyślał mieć za niewstydlivą? *GosłCast* 64.

W pozycji nieinicjalnej (2): Powiedz co dálej było. Oštátnie trudności Czy w niéy nie okazały iákíéy odmienności? *ZawJeft* 47; Plato z swoim Socratefem/ czy Atheńczykom był Pánem? *GostGospSieb* +2v.

b. *Wypowiedzenia zależne* (2) : powiedz mi w. m. czy nie obrociłoby sie to w dobre/ y nálezym ktorzyby wygráli bitwy/ y onym ktorzyby iey przegráli? *GórnDworz* li4v; Alberte/ ípátrz/ czy wšzytko przy nim náwiázánié. *WyprPl* A4v.

II. *W funkcji partykuły i równocześnie spójnika występuje w wypowiedzeniach pytających (realnych i retorycznych), w których między składnikami wypowiedzenia lub między wypowiedzeniami współzależnymi zachodzi stosunek rozłączny; an, -ne Mącz, Cn; anne Cn (172) :*

a. *W wypowiedzeniach niezależnych (137) : LibLeg 7/100, 10/152v; Ktoregoście stanu ludzie kupci czy flachcici RejJóz M3; RejKup v3; RejFig Ccv; Potym rzekł: kto ma nieprzyciela [!]/ ma go vmdlic czy potwierdzác/ rzekli oni vmdlic. BielKron 463v, 67, 68v, 351; Mącz 198c; RejPos 63v; A któz więcéy miał/ Szátan czy Pan Bóg? BiałKat 13v, 91; Czo lepiej obrác złe czy dobre. RejZwierc 130v marg, 124, Aaa3v; A kto wie gdzie cie szukác/ ná polu czy w lefie. HistHel B4; Byłes sam w rádzie/ czyś slyszal od kogo? KochOdpr B3; áz mátká tak rzecze: Spisz/ Ianie? czy cię zálosć twoia zwykla piecze? KochTr 20, 15; Coż iest przebog/ duch/ czy mará? Dziwnac iakaś Boza stwora. MWilkHist K4; Diablu sie godzi takowa biésiadá/ Gościem/ czy świádkiem ia twego obiádá? KochFr 22, 126; Głofem czy polzeptem wolisz/ powiedz mi iako chcelz? KlonZal E3v; Y my ná okazyá musím sie gotowác. Musím? czy rádzi czynim? KochMarsz 153; WisznTr 24 [2 r.], 30; KochWr 26; ActReg 106; zmysla tá/ czy w prawdzie stoi! GórnTroas 44, 33; Pytam ia: [...] czym nas [Turek] potyka? pokoiem/ czy woyná? OrzJan 11; ábowiem coż wietlzego iest zloto/ czy kosciol ktory poswiaca zloto? WujNT Matth 23/17; CiekPotr 37; GosłCast 39; PudłDydo A4v; ZbylPrzyg A2.*

W szeregu wieloczłonowym „czy” występuje tylko przed ostatnim członem (2): czo moczniefiego/ Wino/ Krol/ niewiásta/ ci [!] prawda Leop 3.Esdr 3 arg; Y kogóz pierwéy plákác! wnuká zábitégo! Córki/ mészá/ oyczyzny/ siebie/ czy wšzytkiégo? *GórnTroas* 75.

Połączenia:

»czy ... czy« (8): *KochTr* 22; Czy to gorzéz/ czy lepiéz? wy sámi widziéie/ Ktorzy tego y tego swiáta sák pomniéie. *KochFr* 18, 98; *ZawJeft* 29; *GórnTroas* 61; komuby sie piérwéy broníc/ czy Tátárom od muru/ czy Mnichóm od zony. *KochAp* 13; *CiekPotr* 5; *GosłCast* 27.

»czy ... czy ... czy« (1): kogożby to tu winowác/ w tak iálney rzeczy/ y iálnem krzywoprzyśiętwie? Czy práwo tak złe? Czy Sędziégo? Czy y Sędziégo y práwo? *GórnRozm* G3.

»... czy ... czy« (1): Z iákíemiż pogrozkámi polal mié do was P. Bog przezacni Pánowie moi? [...] z piérwlymi/ czy z wtoremi/ czy z trzecimi? *SkarKazSej* 707a.

»a ...czy« (2): Ktoremu rzekł Iozue/ á nález czy nieprzyiaciel? *BielKron* 47; *KochPieś* 11.

»czy ... albo« (2): Ale iákimze go slynem byc bédziefz wierzył? Czy ípofobionego/ álbo slych rzeczy ktorzych nie malz stworzonego? *BiałKaz* G3v, G3v.

»albo ... czy« (2): *LibLeg* 6/79; (*did*) Drugi Anyoł. (-) Aboś to zgubił kogo? Czy załuielz vmárłego? *MWilKHist* H3.

»... albo ... czy ... czyli« (1): Iákołz ié wrócił [!]? báwił fię żołnierfką, Lub innemi fkuźbámi [!] Rzeczypóspolitey? Obrocił ná oycowfkie długi, álbo iego, Dłużnicy zówiedli go? czy síoístrom ná połag Wydał? czyli pogorzał? *CiekPotr* 22.

»czy ... czyli« (10): co lepszego ze złego mam wybrać/ czy fie ciebie mam náieść á odżywić fie/ czyli kiedy ia vmrę ciebie kto iny zábije á zie *BielKron* 147; *SarnUzn* D6; *Oczko* A3v, 1v, 11; *SkarŻyw* 100; *KochTr* 3; *GórnTroas* 55; *KmitaSpit* C3v; *KlonFlis* H2v.

»czy ... czyli ... czy« (1): [*królestwo komu zostawisz*] czy fynowi fwému? który/ iáko młody/ nie iest názyt pewien tego páńftwá dla tego Turczyná/ [...] Czyli nam? cólmy iuż práwie od ftráchu y fráfunku o wfzyftkim zwątpili? Czy infzému krześciáńftwu? *OrzJan* 96.

»czy ... czyli ... czyli« (1): My ich wnet pytamy: Czo to fą zá trzey? czy fą bogowie trzey? [...] Czyli trzey Anyołowie? czyli troye ludzi? Tego też nie rzeką, *SarnUzn* B7.

»czy ... czyli ... czyli też ... czyli« (1): Polaká Láchem tylko lámá Ruś miánuie. Czy to iest iákoby wćinek całego fłowá/ Polak/ [...] Czyli nas od wiáry Látfkiéy/ [...] Láchy zową/ [...] Czyli téz podobno [...] Lách zówždy był zwan Láchem. [...] Czyli [...] nas tákże Wláchámi [...] Láchámi przezywáią. *KochCz* Bv – B2.

»czy ... czyli ... czy ... czy ... czyli« (1): O miły mój/ gdzieś teraz/ czy błądziłz po leśie? Czyli cie nieprzyaciél w fwoię ftronę nieśie? Czy cie żywo fpáłł ogień/ ten co Troiá fpalił? Czy cie kto frogiéy ręce/ iák piłę nágalił? Czyli okrutné zwiérzę lámégo zdybáło/ A zágryzłzy/ więc ptákóm ná żywność cie dáło? *GórnTroas* 42.

»czy ... czyli ... czyli ... czy ... czy ... czyli ... czy« (1) : ORłzulo moiá wdzięczna/ gdzieś mi fye podziáłá? [...] Czyś ty nád wfzytki niebá wyfoko wniesioná? [...] Czyliś do Ráiu wziętá? czyliś ná fzcześliwé Wyfpy záprowadzoná? czy cię przez tefkliwé Charon ieźiorá wieźie? [...] Czy człowieká zrzuciłzy/ y myśli dziewiczé/ Wzięłás ná fye postawę/ y piórká fłowiczé: Czyli fye w czyscu czyściłz/ [...] Czyś po śmierci tám poźłá kędys piérwéy byłá *KochTr* 10.

»jeśli ... czy« (17): *KromRozm III* L5; *RejFig* Ccv; *BielKron* 57, 297; czo więtfzego iest/ iefli pożythek z rzeczy tey/ [...] którą ináčzey/ niż pan kazał vczynić ma: czy fzkodá/ gdy fie niepołzczeńści *GórnDworz* L4v, B2, C6 [2 r.], S2, V5, Hh3v; *RejPos* 248; *GrzegŚm* 62; *GórnRozm* G2v, M2v; *ActReg* 9; *GórnTroas* 56.

»jeśli ... czy ... czy« (1): á iefczebym ták chciał/ żeby tego ofobá kto kwituie wypifána byłá/ iefli wielkiego wzroftu/ czy frzedniego/ czy máłego *GórnRozm* Lv.

»jeśli ... czy ... czyli ... abo ... abo jeśli« (1): iákim ięzykiem dworzánin nádftháwiác fwego ma/ iefli Cześkim/ czy Rufkim/ czyli Chárwáckim/ ábo Słowáńskim/ ábo iefli mu też wolno ftarádawne/ á práwie iuż vmárłe Polfkie fłowá wfkrzeźzác *GórnDworz* F4.

»-li ... czy« (14): Obaczmy kto jest szkodliwszy nieprzyjaciel, domowyli, czy postronny? *Diar* 35; *BibRadz* 3.Reg 22/6; Tegoli práwi w.m. chcełz ktory náyduie/ czy tego ktory goni. *GórnDworz* S2, L3, Ff6, Ff8v; *RejPos* 318; *RejZwierc* 222; *KochPieś* 7; *GórnRozm* Cv, K4v; *ActReg* 9; *GórnTroas* 69; *WujNT Luc* 22/27.

»-li ... czy ... czyli« (1): mnieli napirwey? czy żonę? czyli dzyeci chczysz zabić? *BielKron* 110.

»za ... zali ... czy ... zali« (1): ZA cię pan burzy? zaliś ty z Hekáty Rozpalona? czy z Bogów Itarych ląty/ Doftalás chorób [...] Zali cię ona która wiatronogi Kierz zwiia gromiąc żwierz/ [...] Ná tę grę wzywa? *GosłCast* 22.

»-ż(e) ... czy« (8): *KochPieś* 7; prawdáfz owo bywa/ czy to nam báia/ iáko o dziewięsilách? *GórnRozm* A4, A3v, C3v; *ZawJeft* 12; *KochFrag* 54; Té tedy rzeczy/ którem powiedział/ do pokoiufz fie máia/ czy do woyny? *OrzJan* 11; *WyprPl* B2.

W połączeniu z partykułą „nie” (8):

Składnik występujący w drugim członie szeregu rozłącznego jest zaprzeczonym powtórzeniem składnika członu pierwszego (5): rokuie fobie/ we łnie czy nie we łnie? *WerGośc* 245; *CiekPotr* 70.

Połączenie: »-ż(e) ... czy« (3): tęn co vkrzywdzony ieft/ chwalifz on łobie taką Wolność/ czy nie chwáli? *GórnRozm* C3v, K4v; Onże to Sędziłáfwi, czy nie Sędziłáfwi? *CiekPotr* 8.

Połączenie: »czy nie« [z elipsą składnika drugiego członu] (3): Pietrze co czynifz? chczysz ofiárowác/ czy nie? *SkarŻyw* 41.

~ »-li ... czy nie« (1): mamli ia to wczynić/ czy nie. *GórnDworz* L3.

»-że ... czy nie« (1): ó Boże moy: czy dobrze ia widzę. Onże ieft, czy nie? *CiekPotr* 81. ~

b. W wypowiedzeniach zależnych (35) :

Połączenia: »czy ... czy« (2): *HistLan* D; Wyrzecz prófzē/ czy ogiēn/ czy miecz/ ma nas zgłádzic *GórnTroas* 61.

»jeśli ... czy« (21): rozpomnieć raczycie, jeśli się w Polsce to ma dziać, co kto chce, czy to co prawa uczą a potrzebują ku dobremu RP *Diar* 36; *BielKron* 125v, 337v, 351v; *SienLek* 197; *GórnDworz* C5v, X4; *RejZwierc* 63v; oto lud w wielkiéy gromadzie Wyroku twégo czeka/ iefli złému/ Czy vpásć przed twym ładem cnotliwému. *KochPs* 10; Aczćiem práwie Niepewien/ ieflim przez fen słuchał/ Czy ná iáwie. *KochTr* 25; *KochFr* 46, 52 [2 r.]; *KochPhaen* 24; *KochPieś* 29; *PudłFr* 45; *GórnRozm* H4; niewiem iesli casu czy umyslnie rozerwał nám mowę. *ActReg* 102, 129; *KochFrag* 46; *WyprPl* A3.

»-li ... czy« (8): *RejJóz* B4v; *GórnDworz* L6v, S4; PO radzmy fię rády cziiéy/ Kołniérzli to v deliiéy Czy deliia v kołniérzá *KochFr* 100; *GórnRozm* B3; *KochWr* 40; *WyprPl* A3; *RybGęśli* B4.

W połączeniu z partykułą „nie” (2):

Składnik występujący w drugim członie szeregu rozłącznego jest zaprzeczonym powtórzeniem członu pierwszego (1):

Połączenie: »-li ... czy« (1): Poráchuyże fię teraz z tą twoią Wolnością/ zdrowali wżyfłkim ieft/ czy nie zdrowa. *GórnRozm* Cv.

Połączenie: »czy nie« [z elipsą składnika drugiego członu] (1):

~ »jeśli ... czy nie« (1): Nye ná tym rzecz teraz: Ale yefli v nich kołcyoł/ czy nye. *KromRozm* III L5. ~

III. W funkcji spójnika rozłącznego występuje w wypowiedzeniu oznajmującym, w którym między składnikami zachodzi stosunek rozłączny: albo, lub (1) :

Połączenia »czy ... lub« (1): Idzie przed tobą corká iákoby dżiw iáki/ A ty zá nią drugi dżiw/ czy wiefłzy/ lub táki. *ZbylPrzyg* B.

Synonimy: **I.** albo, alboć, aza, azali, azaliż, azaż, azażli, iza, izali, li, za, zali, zaż, ż; **II.** albo, chociaż, choć, jeśli, jeżeli, li; **III.** albo, alboć, alboż, lub.

Cf **CZYLI**

Z Zie